

Українсько–угорські стосунки: чи є вихід із кризи?

Дмитро Ткач

*доктор політичних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», Київ, Україна,
e-mail: ditkach2017@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-6947-2036*

Й. Анталл, перший прем'єр-міністр новітньої Угорщини, визначив три головні напрями зовнішньої політики країни: членство у НАТО та ЄС, добрі стосунки з сусідніми державами та захист прав угорської національної меншини закордоном. Практично всі ці завдання угорці, за роки незалежності виконали. Зі всіма сусідами їм вдалося налагодити дружні відносини, і навіть стосунки з Румунією та Словаччиною, з якими були багато спірних питань. Але Україна, з якою складалося все так безхмарно наприкінці 90-х та на початку 2000-х років, сьогодні визначає українсько-угорські стосунки, як недружні.

То чому це так сталося? Спробуємо назвати декілька причин.

Політичний діалог між Україною та Угорщиною, практично відсутній. Остання телефонна розмова Президента України Володимира Зеленського і Прем'єр-міністра Угорщини відбулася 21 червня 2022 року.

На рівні глав зовнішньополітичних відомств двох країн крайня зустріч відбулася 22 липня 2021 року під час візиту Міністра зовнішньої економіки і закордонних справ Угорщини Петера Сійярто до України в якості головуєчого в Раді Міністрів РЄ з відвіданням зони проведення ООС.

Надзвичайно чутливим у відношеннях двох держав є питання захисту прав угорської національної меншини у Закарпатті. Час від часу, у цій царині виникають серйозні проблеми, які дуже гостро сприймаються офіційним Будапештом. Ще за часів УРСР у 1991 році було створено змішану українсько-угорську комісію з питань забезпечення прав національних меншин. З часу свого створення Комісія провела чотирнадцять засідань. П'ятнадцяте засідання Комісії відбулося 19-20 грудня 2011 р. у м. Будапешт. Практично більше ніж сім з половиною років, цей дійсно дієвий орган співпраці у цій важливій царині не працює. А проблем які було варто обговорити накопичилося достатньо.

Це у першу чергу стосується закону «Про освіту», який Верховна Рада ухвалила 5 вересня 2017 року, Стаття 7, якого говорить про те, що особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою [1].

Саме це положення закону викликало шалену критику зі сторони офіційного Будапешту. Угорські урядовці та політики оцінили ці нововведення української

влади, як спробу асиміляції угорської національної меншини, позбавлення прав вільно володіти рідною мовою. У свою чергу, міністр закордонних справ та зовнішньої торгівлі Угорщини П.Сійярто заявив, що його країна блокуватиме всі кроки в напрямку євроінтеграції України в рамках програми "Східного партнерства", та прагнення Києва до членства в НАТО.

Подальші кроки угорських високопосадовців по відношенню до України показали, що ці слова не були пустими погрозами. То чи можливо було уникнути конфронтації між двома державами і знайти компромісне рішення? Давайте розглянемо міжнародно – правові аспекти цієї ситуації.

У грудні 1991 року прем'єр міністр Угорщини Йозеф Антал і Президент України Леонід Кравчук підписали у Києві «Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою» [2] Стаття 17 цього документу говорила про те, що договірні Сторони у повній відповідності з «Паризькою Хартією для нової Європи» та іншими відповідними документами Народи з безпеки і співробітництва в Європі заявляють про свою переконаність в тому, що дружні відносини між їхніми народами, а також мир, справедливість, стабільність і демократія вимагають, щоб етнічна, культурна, мовна та релігійна самобутність національних меншин користувалась взаємним захистом і для її забезпечення повинні бути створені всі необхідні умови. Сторони вживуть односторонніх та спільних заходів для сприяння виконанню цих зобов'язань у відповідності з підписаним 31 травня 1991 року документом – «Декларації про принципи співробітництва Української РСР і Угорської Республіки по забезпеченню прав національних меншостей» [3].

Мені випала доля брати безпосередню участь у підготовці та підписанні цієї Декларації. Основним мотивом її розробки для української сторони було те, що закордоном проживає багато українців, і укладення такого документу з європейською державою, буде вагомим аргументом для переконання інших країн в необхідності здійснення аналогічного кроку. Повертаючись до переговорного процесу щодо Декларації, то тут потрібно відмітити, що саме угорська сторона наполягала на необхідності її підписання, українці у свою чергу добивалися укладення Консульської конвенції. Задля справедливості потрібно відмітити, що УРСР на той час не мала ні кордонів, ні власних паспортів, ні прикордонників, жодних ознак суверенної держави і тим не менше угорці пішли на підписання цього документу, практично визнавши де – юре незалежність України, в обмін на Декларацію.

Цей документ надавав широкі права національним меншинам обох країн. Підкреслимо, що пункти дев'ятому Декларації сторони зобов'язалися прийняти необхідні законодавчі, адміністративні та інші заходи з тим, щоб національні меншості могли реалізувати своє право вільно користуватися рідною мовою в особистому і громадському житті особливо наголосимо на тому, що Сторони погодилися забезпечити належні можливості національним меншостям для навчання своїй рідній мові чи своєю рідною мовою на всіх рівнях навчання.

Дозвольте звернути увагу, що ці положення містяться в Базовому договорі,

який слугує основою всіх подальших домовленостей між Україною та Угорщиною. Наголосимо, що наша держава добровільно, без всякого примусу, взяла на себе ці міжнародні зобов'язання.

Тепер звернемося до закону України Про міжнародні договори України У Статті 19 п.2 говориться про те, що якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Думаємо, що не треба бути потужним фахівцем з міжнародного права, щоб зрозуміти, що у цьому випадку потрібно застосовувати саме це положення Закону. Є інший вихід міняти цю статтю Закону, або відмовлятися від Базового договору між Україною та Угорщиною.

Ми вже не кажемо про те, що Закон про освіту не відповідає зокрема, положення частини 5 ст. 53 Конституції України відповідно до якої «Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних закладах освіти», а також Європейській хартії регіональних мов або мов меншин, яку Україна ратифікувала в 2003 році, Закону "Про національні меншини в Україні". Так Хартія передбачає, створення умов для викладання і вивчення відповідних мов у дошкільних, середніх та вищих навчальних закладах, а також забезпечення умов для отримання початкової, середньої і вищої освіти цими мовами.

Законом "Про національні меншини в Україні" держава гарантує всім нацменшинам права на "користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних закладах освіти або через національно-культурні товариства".

З іншого боку мають рацію ті прихильники Статті 7 Закону про освіту, які стверджують про те, що угорські школярі погано володіють українською мовою, і не можуть успішно скласти ЗНО з цього предмету. Свого часу, під час візиту Президента Угорщини Л.Шойома в Закарпаття мені вдалося організувати відвідання ним та Президентом України В.Ющенко новозбудовані україно- та угорськомовні школи в селі Вилоч Виноградівського району. Глава української держави особисто переконався, що рівень викладання української мови досить низький, якість підручників не підлягає критиці. В. Ющенко тут же дав доручення тодішньому міністру освіти України І.Вакарчуку, виправити цю ситуацію. Іван Олександрович клятвено пообіцяв це зробити, але далі обіцянок цього високопосадовця справа не пішла. Там вона знаходиться і сьогодні.

Пояснюємо для тих хто не розуміє про що йдеться. Угорська мова особлива, вона відноситься до фіно – угорської мовної групи. Головною відзнакою якої є аглютинація (лат. *agglutino* — приклеюю) — мови, в яких граматичні форми й похідні слова утворюються додаванням однозначних афіксів до незмінюваних основ слів. Афікси розташовані переважно після основи або кореня слова, вони і характеризують окремі відмінки іменників або час, спосіб, особу дієслова. Ця

мова є також дзеркальною. Ми кажемо: «Я сиджу за столом», а угорець : «Сиджу я столом за».

А підручники для угорських школярів із української мови написані ті самі, що і для інших національних меншин. Різниця тільки у словничку, що надається до відповідних текстів. Угорці пропонували допомогти в написанні підручників з української мови для учнів угорськомовних шкіл, але ця пропозиція не була прийнята. До речі, в Угорщині досить непогана школа україністики, є відомі вчені у цій царині.

Тепер спробуємо спрогнозувати, як буде реалізовуватися 7 стаття цього закону в місцях компактного проживання угорців в Закарпатті. На сьогоднішній день в області функціонує 91 школи з угорською мовою викладання, в яких навчається 16 тисяч школярів. Уявимо собі, що діти відучилися чотири роки угорською мовою, і далі переходять на навчання українською. Ми вже наголошували на тому, що у цих школах викладати українську мову на відповідному рівні практично немає кому, а предметні дисципліни і поготів.

Єдиний вихід із цієї ситуації присилати україномовних вчителів із Ужгорода, Львова чи інших міст України. І тут виникає декілька питань.

По – перше, куди дівати угорськомовних викладачів, вони автоматично стають безробітними.

По – друге, де будуть мешкати приїжджі вчителі. За оренду житла потрібно сплачувати кошти. За чий рахунок?

По – третє, угорська держава доплачує кожному вчителю угорськомовної школи до заробітної плати певні кошти.

Зрозуміло, що українські колеги ці гроші отримувати не будуть. Як вони зможуть прожити в цих селах на мізерну платню, та ще у недружньому середовищі.

Виникає питання: «Хтось у високих кабінетах Верховної Ради, Міністерства освіти та науки задумувався над вирішенням цих проблем?»

Чи як завжди – прийняли рішення, а там хоч трава не росте.

То який вихід із цієї ситуації? Найпростіше повернутися до міжнародних зобов'язань України, а саме статті 17 Договору про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою. Саме Закон України про міжнародні договори надає положенням Базового договору більшої сили чим Статті 7 закону про освіту. Але надії на такий сценарій мало.

Далі. Потрібно провести комплексний моніторинг готовності угорськомовних навчальних закладів Закарпатській області до викладання предметів з 5 класу українською мовою. І тільки після цього визначитися з якого часу ця Стаття закону вступить в силу.

Окрім цього, потрібно задіяти всі можливості українсько – угорського діалогу з метою пошуку компромісів у цій складній проблемі, але українській стороні потрібно бути готовими до непростих переговорів і мати в запасі декілька сценаріїв їх розвитку.

Президент України Володимир Зеленський 3 листопада ц.р. підписав закон

«Про національні меншини (спільноти) України».

За даними ООН від 4 липня 2023 р., лише 26 тисяч українців подалися на тимчасовий захист в Угорщині - у порівнянні з 1,2 млн у Польщі чи 382 тисячами у Чехії.

20 липня цього року керівник МЗС Угорщини Петер Сіярто повідомив, що в угорські школи пішли 1700 українців, а у дитсадки - 500.

Список використаних джерел

1. Закон України. Про освіту (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380).
2. Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_004#Text.
3. Декларація про принципи співробітництва між Українською РСР та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_322#Text.